

Gezinservaring als relevante leerplek voor de opleiding Gezinswetenschappen

Work in progress: Ontwikkeling van de FamCompass-portfolio

Joris Dewispelaere en Gaby Jennes

Caroline is 36. Ze volgde een secretariaatsopleiding en werkte vier jaar op de sociale dienst van een gemeente. Uit haar eerste huwelijk heeft ze twee kinderen die nu 12 en 14 jaar oud zijn. Haar partner stierf 6 jaar geleden aan kanker. Twee jaar geleden ging ze samenwonen met Jan die zelf drie kinderen heeft: 7, 9 en 11 jaar oud. De kinderen van Jan zijn om de week bij hen. Na de geboorte van haar tweede kind bleef Caroline thuis. Ze heeft zich de voorbije jaren geëngageerd in een ouder- en schoolraad. De oudste had heel wat leerproblemen en na een lange zoektocht werd hij geholpen in een revalidatiecentrum. Nu wil Caroline graag terug aan de slag, liefst in de sociale sector. Ze vraagt zich af of ze haar levenservaring kan inbrengen voor het verkorten van een opleidingstraject in het hoger onderwijs dat haar toegang biedt tot het werkveld.

Heel wat mensen die na enkele jaren werkonderbreking opnieuw of elders aan de slag willen, hebben levenservaring opgedaan die relevant kan zijn voor tal van opleidingen en werkgebieden. Zorg voor kinderen, zorg voor een hulpbehoevende partner of ouder zijn daar voorbeelden van. De kennis die men opdoet in de vaak complexe zoektocht naar de beste ondersteuning voor kinderen, zorg voor elkaar, in het huishouden en in het afstemmen van de gezinsleden op elkaar, leiden vaak tot een maturiteit met heel wat, al dan niet expliciete, kennis en vaardigheden.

Vanuit deze overweging en vanuit de groeiende nood aan professionele arbeidskrachten in sectoren als kinderopvang, welzijnswerk en zorg voor ouderen in de vergrijzende samenleving, spreekt het eigenlijk voor zich dat opleidingen zich bezinnen op de mogelijkheid om de reeds in het gezin verworven competenties te herkennen en erkennen. Hoewel reeds waardevolle projecten het licht zagen (bijvoorbeeld 'Competentiespiegel' van Vokans), bestaat er geen instrument dat specifiek gezinscompetenties in kaart brengt in functie van professionele bacheloropleidingen. Dit ondanks

FamCompass = Family Competences Portfolio

Beoordelen en valideren van vaardigheden en competenties verworven in het gezinsleven

---

het belang dat wordt gehecht aan het erkennen van 'Eerder' of 'Elders' verworven competenties ('EVC'). Met het doel deze competenties- in de lijn van bestaande EVC-procedures- te valoriseren binnen formele opleidingen en ten aanzien van de arbeidsmarkt, diende het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen een voorstel in voor een Europees project in het Socrates-programma. November 2007 kregen we groen licht om samen met partners uit andere landen een portfolio-instrument te ontwikkelen dat specifiek de competenties die men als moeder of vader in een gezin heeft verworven zal in kaart brengen. We gaven het project de naam: Family Competences Portfolio-Developing an instrument for the assessment of family related skills and competences, kortweg: FamCompass.

De Europese context: impulsen voor levenslang leren

Het project sluit aan bij het programma van de Europese Commissie "Education and Training 2010" dat onder andere de toegang tot onderwijs en trainingen wenst te faciliteren. Een belangrijke indicator daarbij is het aantal volwassenen dat participeert in levenslang leren. Levenslang leren staat om vele redenen centraal in de bekommernissen van de Commissie. Niet alleen om de kansen op tewerkstelling te verhogen of het beroepsprofiel te verbeteren, maar ook om 'active citizenship' te promoten, marginalisering te vermijden en kansen te geven aan persoonlijke ontwikkeling. Continue training en scholing van volwassenen zal de komende decennia een noodzaak zijn in een maatschappij met een dalend aantal werkenden. Tegelijk is de Commissie bezorgd over de gelijkwaardige toegang voor alle burgers tot het onderwijs en opleidingen en zoekt zij, ook in het kader van de voortschrijdende migratie deze aan te passen en te stimuleren.

De ontwikkeling van methoden om reeds verworven vaardigheden en competenties te erkennen, wanneer men aan een opleiding wenst deel te nemen, hangt nauw samen met de aandacht voor levenslang leren. Deze 'erkenning van elders verworven competenties (EVC)' gebeurt steeds meer volgens specifieke procedures, die van land tot land nog sterk verschillen. Waarbij binnen één lidstaat de erkenning door een bepaalde onderwijsinstelling, werkgever of opleider nog niet automatisch leidt tot erkenning door een andere.

Erkennen van EVC in Vlaanderen

In Vlaanderen wordt sinds 2005 door de universiteiten en hogescholen een wettelijk vastgelegde procedure toegepast voor de erkenning van vroeger verworven competenties of kwalificaties.

FamCompass = Family Competences Portfolio
Beoordelen en valideren van vaardigheden en competenties verworven in het gezinsleven

Daarbij wordt vooral gebruik gemaakt van portfolio's, interviews en assessment-centra. Het 'bewijs van beroepsbekwaamheid' dat via erkende testcentra kan worden verworven heeft betrekking op specifieke beroepen die men zich door ervaring kan hebben eigen gemaakt. Tot nu toe is de accreditatieprocedure voor 20 beroepen ontwikkeld, onder andere voor begeleider in de kinderopvang.

Nagaan of het wenselijk en mogelijk is de procedures en methoden op elkaar afstemmen, is één van de doelstellingen van onderzoeksopdrachten die op vraag van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap het voorbije jaar door de Universiteit Antwerpen en door de Universiteit Gent werden uitgevoerd. Naast een overzicht van de bestaande portfoliomethodieken werden focusgroepen met vertegenwoordigers uit de onderwijssector, de socio-culturele sector en de tewerkstellingssector gehouden. Dit leidde tot de start van een kennisnetwerk met betrekking tot EVC dat hopelijk aanleiding kan geven tot het oprichten van een centraal kenniscentrum en het verder op elkaar afstemmen van bestaande EVC-procedures.

Samenwerken aan het ontwikkelen van een portfolio voor het zichtbaar maken van 'gezinscompetenties'

Op basis van de kennis en ervaring die volwassenen in de opleidingen Gezinswetenschappen en Seniorenconsulentenvorming inbrengen en op basis van de expertise van onze projectpartners bepaalden we volgende doelstellingen voor het project:

- We willen een procedure en instrument ontwikkelen om de kennis, vaardigheden en competenties te meten en te erkennen die mannen en vrouwen hebben verworven in hun gezinsleven (in de partnerrelatie, in de opvoeding en in de zorg voor ouderen)
- We zullen het instrument testen en indicatoren voor vrijstellingen in diverse opleidingscontexten ontwikkelen
- We vragen aandacht voor het gebruik van het instrument
  - ° voor het faciliteren van de intake voor onderwijs- en trainingprogramma's
  - ° voor het verlenen van vrijstellingen i.f.v. kortere scholingstrajecten
  - ° voor het valideren van deze vaardigheden en competenties op de arbeidsmarkt in de sectoren van zorg en de begeleiding van kinderen.

Als resultaat van het project beogen we een performant instrument voor het meten van kennis,

FamCompass = Family Competences Portfolio

Beoordelen en valideren van vaardigheden en competenties verworven in het gezinsleven

---

vaardigheden en competenties m.b.t. gezin dat in verschillende settings van volwassenenvorming en tewerkstelling kan worden gebruikt. Het faciliteren van kortere leerroutes betreft vooral deze van sociaal werk, orthopedagogie, gezinscoaching, seniorenconsulent en zorgkundige van ouderen. Competenties verworven in het gezinsleven zijn in de meeste Europese landen niet zo verschillend. Met het oog op erkenning en gebruik in verschillende Europese landen, zal het instrument in verschillende settings in elk van de partnerlanden worden getest.

De FamCompass-partners ; verschillen tussen landen

In het partnership participeren naast het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen, het Deutsches Jugend Institut (DJI), het Centrum voor Volwasseneneducatie van de Universiteit West-Timisoara (Roemenië), de Andragogiefaculteit van de Comeniusuniversiteit (Slovakije), de Pedagogische faculteit van de Vilniushogeschool (Litouwen), het Institute of Creative Proceedings (een koepel voor onderwijs en trajectbegeleidingen uit Polen) en de Finse Västra Nylands Folkhögskola. De partners zien zich geconfronteerd met zeer uiteenlopende onderwijs- en opleidingscontexten en met grote verschillen met betrekking tot de mate waarin officieel erkenning wordt gegeven aan elders verworven competenties.

Duitsland is zeer diploma-gericht. Pas in 2005 ontstond in theorie de mogelijkheid tot erkenning van niet-formeel en informeel leren. De toepassing loopt echter vaak vast op meningsverschillen tussen de federale regering en de deelstaten. Met betrekking tot erkennen van competenties verworven in gezinscontext deed het DJI vooral ervaring op bij de ontwikkeling van hun Kompetenzbilan. Dit instrument is vooral nuttig voor het bewustmaken van competenties en faciliteert de toegang tot de arbeidsmarkt. Het betreft vooral een ontwikkelingsportfolio (een portfolio dat gericht is op persoonlijke groei en herkennen van competenties), dat niet gelinkt is aan opleidingsprofielen en dat geen aanleiding geeft tot vrijstelling binnen formele leerkaders.

In Roemenië is het voor diverse beroepen, onder ander in de sociale en opvoedingssector, mogelijk om een certificaat te behalen op basis van EVC. Dit wordt uitgereikt door geautoriseerde assessmentcentra erkend door de National Adult Training Board.

Polen kent nog geen officiële erkenning van EVC en ook in Litouwen is de erkenning van niet-formeel en informeel leren als dusdanig nog niet gestart. Men kan er enkel via vergelijkende examens erkenning krijgen. In Slovakije is wetgeving in de maak voor bepaalde beroepen, maar nog niet voor erkenning van EVC in formele opleidingen. Finland kent wel een goed

georganiseerde erkenning van EVC voor beroepsopleidingen en training. In sommige van de competentiegerichte kwalificaties wordt ook rekening gehouden met in het gezin verworven competenties, maar er zijn geen specifieke methoden voor het erkennen van gezinscompetenties. In het hoger onderwijs is er slechts in beperkte mate een EVC-procedure ontwikkeld.

Ondanks de grote verschillen in context, vinden de partners elkaar in de ontwikkeling van een gemeenschappelijk instrument dat de in het gezin verworven competenties laat zien.

Hoe competenties verworven in 'gezin en familie' opsporen?

Voor het in kaart brengen van de competenties kiezen we voor de portfoliomethodiek. Met een portfolio laat iemand zien wat aan relevante levens- en/of werkervaring werd verworven. Het kan een papieren of een elektronische vorm aannemen. De idee van portfolio gaat terug op de mappen die kunstenaars of fotografen maken om hun werk te laten zien. We kiezen om meerdere redenen voor deze methodiek. Een portfolio geeft de gebruiker de kans om creatief eigen sterktes te beschrijven. Men kan het portfolio daarbij zo ontwerpen dat gradueel nauwkeuriger op competenties wordt ingezoomd en persoonlijke concrete voorbeelden de toepassing van de competenties laten inschatten. De delen van het portfolio kunnen min of meer toetsen zijn ten aanzien van elkaar, bijvoorbeeld wanneer voorbeelden uit het eigen gezinsleven, aangereikte casussen en referenties door derden, zowel op zich als globaal worden geëvalueerd. De methodiek van portfolio maakt standaard deel uit van de EVC-procedures aan de Vlaamse associaties van universiteiten en hogescholen en wordt ook in andere sectoren (socio-culturele sector en loopbaanoriëntering) vaak ingezet. Het portfolio kan waar nodig gemakkelijk worden aangevuld met competentiegerichte interviews of assessments.

De voorbije jaren zijn in het kader van EVC-procedures nauwkeurige criteria ontwikkeld om de validiteit en betrouwbaarheid van portfolio's te bevorderen. Tevens kunnen we aan het HIG bogen op meerdere jaren ervaring in de ontwikkeling en toepassing van portfoliomethodiek bij een groot aantal studenten.

Tenslotte kan het portfolio zo worden ontworpen dat de gebruiker het niet enkel als meetinstrument van competenties ziet, maar net als een methodiek die het bewustzijn van de voorhanden competenties aanscherpt en aangrijpingspunten biedt voor verdere ontwikkeling. Het is in dit opzicht bij uitstek de methodiek die kan bijdragen tot levenslang leren en “empowerment”.

Portfolio aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen

De opleidingen Gezinswetenschappen en Seniorenconsulentenvorming richten zich tot volwassen studenten met levens-en/of werkervaring. Voor beide opleidingen werden portfolio's ontwikkeld die voor de opleiding relevante vroeger verworven competenties zichtbaar willen maken en de cursist in zijn/haar ontwikkeling stimuleren of voorbereiden op sollicitatie.

Met betrekking tot de opleiding Gezinswetenschappen noemen we hier in het bijzonder het Opleidingsportfolio-partim Praktijkverdieping en het Opleidingsportfolio-partim Studiecoaching. Met het eerste portfolio kunnen de studenten vrijstelling aanvragen van de extra praktijkverdieping die eventueel in functie van het eindwerk nodig is. Het portfolio peilt naar de mate waarin belangrijke competenties voor het starten in het eertelijnswerk reeds zijn verworven. Naast een overzicht van de relevante levens- en werkervaring, maakt men een sterkte-zwakte-analyse in verband met basiscompetenties vereist voor het eerstelijnswerk en beantwoordt vragen met betrekking tot een casus uit het welzijnswerk. Men schrijft ook zelf een motivatie met betrekking tot de aanvraag tot vrijstelling. Het portfolio is bedoeld als meetinstrument maar ook als ontwikkelingsportfolio waar later wordt op voortgebouwd. Het portfolio met betrekking tot studiecoaching stimuleert het zelfsturende vermogen van de student bij het maken van keuzes tijdens de opleiding en met betrekking tot de overgang naar het werkveld. Het is een ontwikkelingsportfolio dat eveneens op de genoemde basiscompetenties voor eertelijnswerk focust, maar ook de persoonlijke zingeving als ingang voor creativiteit en zelfsturing centraal stelt. Jaarlijks maken ongeveer 250 studenten het eerste portfolio en een vijftiental het tweede. Steeds bleek naast de relevante werkervaring in regulier werk of als vrijwilliger ook de rijkdom van aan het gezinsleven verbonden competenties. Deze scherper en gericht in beeld brengen is één van de doelstellingen van FamCompass.

Ook in de Seniorenconsulentenvorming werd ervaring opgedaan met de portfoliomethodiek. In het raam van het Europees Grundtvig2-project “Second-Chance-Working-Winners” (2005-2007) werd een sollicitatieportfolio ontwikkeld dat zich in het bijzonder richt op studenten die een leidinggevende functie beogen in het werken met en voor senioren. Ook dit portfolio is vooral een ontwikkelingsportfolio dat focust op tal van voor de seniorenconsulenten belangrijke vaardigheden en competenties.

Portfolioprocedures die gebruikt worden voor het vrijstellen van opleidingsonderdelen dienen aan specifieke kwaliteitseisen te voldoen. In het werken met het Opleidingsportfolio-partim

Praktijkverdieping werd reeds heel wat ervaring opgedaan met betrekking tot de validiteit en betrouwbaarheid van het instrument voor het duidelijk maken van levens- en werkervaring. Voorbeelden van relevante levenservaring die vaak goed wordt gedocumenteerd zijn opnemen van zorgtrajecten voor eigen kinderen of pleegkinderen (bijvoorbeeld bij autisme of mentale handicap), het organiseren van samenleven in een patchwork-gezin of het leren omgaan met stress bij ziekte van een partner of (groot-)ouder. Dit naast het beschrijven van relevante ervaringen in vrijwilligerswerk en op de arbeidsmarkt.

FamCompass-portfolio

Om tot een set van competenties te komen die representatief is voor de gebieden van zorg, opvoeding en relaties en gezinsmanagement en dit voor zover deze relevant zijn voor opleidingen in de aansluitende werkvelden, werd een analyse gemaakt van opleidingsonderdelen met betrekking tot de volgende opleidings- en/of beroepsprofielen in Vlaanderen: gezinswetenschappen, sociaal werk, orthopedagogie, ouderenzorg, palliatieve zorg en kinderopvang. De partners brachten analyses in met betrekking tot opleidingen of beroepsprofielen sociaal werk (Polen), andragogie (Slovakije), kinderverzorgster, thuisbegeleiding (Duitsland), gezinshulp (Roemenië), management (Finland) en opvoeder (Duitsland en Litouwen).

De relevante competenties bijvoorbeeld met betrekking tot het ondersteunen van kinderen met een handicap of met betrekking tot het begeleiden van een ernstig zieke ouder, werden opgelijst en overheen opleidingen en beroepsprofielen vergeleken. Samen met de Duitse partner werd een eerste versie van de competentiematrix opgesteld.

Tegelijk werden de verdere onderdelen van het portfolio ontwikkeld. Deze omvatten vooreerst een deel waarin de gebruiker nauwkeurig beschrijft in welke omstandigheden de competentie wordt toegepast en met welk resultaat. In een derde deel staat de gebruiker het bezitten van de competenties zo goed mogelijk aan de hand van externe referenties. In een vierde deel worden twee casussen die betrekking hebben op complexere gezinssituaties aangereikt, die men dient te bespreken. Deze casussen kunnen verschillen naargelang de opleiding die de FamCompass wil inzetten. Tenslotte kan een vijfde deel worden toegevoegd waarin gepeild wordt naar relevante persoonlijkheidskenmerken. Specifieke persoonlijkheidskarakteristieken kunnen tot specifieke mogelijkheden leiden in het werkveld. Een extravertere persoonlijkheid zal bijvoorbeeld sneller met meer mensen contacten leggen, terwijl een introvertere persoonlijkheid zich gemakkelijker op

dieptegesprekken toelegt. Toch zijn dit slechts uitgangspunten voor het werken aan een evenwicht tussen bijvoorbeeld deze extraversie en introvertheid. Zicht krijgen op de eigen spontane sterkte en werken aan de ontwikkeling van de tegenpool is de beste houding om tot een sterke welzijnswerker uit te groeien.

Ter illustratie enkele competenties uit het eerste deel van het portfolio zoals deze in de eerste fase van de ontwikkeling van het instrument werden weerhouden.

Ik ben in staat om een evenwicht te scheppen tussen loslaten en beschermen (omgang met pubers)

Ik kan ondersteuning bieden bij leerproblemen (lagere schoolleeftijd)

Ik heb inzicht in de impact van de geboorte van een kind op de partnerrelatie (partnerrelatie)

Ik kan een huishouden ecologisch organiseren (huishoudmanagement)

Naast deze specifieke competenties wordt van een uitgebreide lijst van algemenere competenties nagegaan of deze zijn verworven en in welke context. We peilen bijvoorbeeld naar communicatievaardigheden en naar vaardigheden in zelfzorg, maar telkens voor zover deze in specifieke gebieden van het gezinsleven zijn ontwikkeld en er een relatie is met een competentie vastgelegd in een opleidingsprofiel.

Het opstellen van de relevante competenties gebeurt op basis van opleidings- en beroepsprofielen en op basis van de informatie uit focusgroepen, samengesteld uit afgestudeerden, opleiders en/of werkgevers.

De kwaliteit van het instrument wordt op verschillende wijzen bewaakt. Hierbij worden enerzijds de genoemde regels voor validiteit en betrouwbaarheid binnen EVC-procedures gevolgd. Dit houdt onder andere in: nauwkeurige richtlijnen voor de beoordeling van de aangegeven competenties, voor de antwoorden bij de casussen en voor de beoordeling van de toegevoegde referenties. Anderzijds wordt het instrument uitgebreid getest. De eerste testing gebeurt in België in de opleiding Gezinswetenschappen en in een tweede opleiding of werkgebied. Partners testen onder andere in kader van opleidingen andragogie, pedagogische wetenschappen en 'Cultural Diversity Management'. Op basis van deze testen zal het instrument worden gefinaliseerd en opnieuw bij een groter aantal instellingen en belanghebbenden worden afgenomen om zo uitgebreider de

FamCompass = Family Competences Portfolio

Beoordelen en valideren van vaardigheden en competenties verworven in het gezinsleven

---

bruikbaarheid voor de doelgroepen na te gaan en een eerste aanzet te maken voor de ontwikkeling van indicatoren die de assesmentbesluiten van het portfolio verbinden met de resultaten van opleidingen of met de prestaties in het werkveld.

Om de FamCompass voor zoveel mogelijk volwassen cursisten vruchtbaar te maken, willen we ook actief de beleidsverantwoordelijken in Vlaanderen en in de partnerlanden aanspreken om het instrument een plaats te geven in de procedures voor erkenning van EVC. En het in te zetten om -in het verlengde van de Europese doelstellingen- waar mogelijk gezinscompetenties te valoriseren voor opleidingen en arbeidsmarkt.

Hoewel het instrument nog in ontwikkeling is, laat het rijke palet van verzamelde competenties en de consensus over de opbouw van het portfolio reeds de mogelijkheden zien om in het licht van formele onderwijstrajecten een nauwkeurig en goed beargumenteerd beeld te geven van competenties die men verwerft in het gezinsleven. We zien ernaar uit het portfolio te kunnen inzetten voor de vele moeders en vaders die ergens ‘halfweg’ het leven zich via een hogere opleiding (terug) voor de werkvelden in de brede welzijnssector willen engageren.

Na het opsporen en herkennen van familiecompetenties is de zet aan het beleid: in welke mate zal dit instrument door de overheid, door universiteiten en hogescholen worden erkend als valabel voor het verlenen van vrijstellingen?

Literatuur

Associatie K.U. Leuven (2008). *Reglement EVC/EVK Associatie K.U. Leuven*, Leuven
AUGent (2007). *Erkenning eerder verworven competenties. EVC-gids voor de kandidaat*, Gent
REACTION (2007). *Validation and Recognition of Experiential Learning*, Kaunas
Universiteit Antwerpen (2008). *Inventarisatie en analyse van portfolio's in Vlaanderen*, Antwerpen
Vanden Bulcke, A. (2008). *Life-Long-Learning policy*. Lezing FamCompass-partnermeeting,
Helsinki

Websites

www.famcompass.eu

www.hig.be

<p>Dit project werd gefinancierd met de steun van de Europese Commissie. De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteur; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.</p>
